

dem extractus, comprehendatur a iudice.—Sed quid, si huiusmodi reus a privato homine per vim vel deceptionem extra ecclesiam trahe- retur, et ibi a iudice inveniretur; numquid peccaret iudex illum capiendo? Respondent aliqui etiam tunc peccare contra religionem et justitiam, quia etiam tunc est obligatio restituendi illum ecclesiae, et quia non potest ratic differentiae reddi. Alii simpliciter negant iudicem peccare, quia non agit contra immu- nitatem, quod in rigore est verum, si non fuit particeps prioris violentiae. Distinguen- dum ergo est: nam si iudex misit alterum, qui tanquam privatus amicus falsus illum de-

ciperet, vel inimicus vim inferret, tunc sine dubio non potest capere illum, quia actio prin- cipaliter est iudicis, et ideo ipse tenetur reum ecclesiae restituere. Si vero ipse nihil cogitan- do de priori injuria reum invenit extra eccle- siam, potest sine dubio illum capere, et con- tra illum procedere, quia extra locum sacrum illum invenit, et ibi incipit exercere jurisdic- tionem suam, et ideo non violat immunita- tem, neque ipse tenetur hominem restituere ecclesiae. Alter vero, qui illum extraxit, tene- bitur restituere; quod si jam non potest, est per accidens, et satisfaciet restituendo expen- sas et damna, prout potuerit.

Inter disputandum de praecipuis affirmativis religionis, obiter diximus de nonnullis prohibitionibus, quae in eisdem praecipuis affirmativis virtute continentur, vel tantam cum eis connexionem habent, ut unum sine altero explicari non potuerit; praeter illa vero sunt alia praecipua, quae directe et per se tantum sunt negativa, prohibentque omnem deformitatem contrariam divino cultui, sive per excessum, sive per defectum, de quibus in hoc tractatu dicendum est. Hoc autem optime fiet explicando vitia di- vino cultui contraria; illa enim sunt quae per propria praecipua negativa prohibentur. De his autem vitiis disputavit D. Thomas 2. 2, a quaest. 92 usque ad 100, quia prius de virtute ipsa, et de omnibus actibus ejus tractavit. Nos autem in primo tractatu solum de virtute secundum se, et de divino cultu diximus; et quosdam actus, qui, praeter cultum, peculiares quasdam rationes habent, scilicet, orationem, juramentum et votum, ad proprios tractatus reservavimus; et ideo hic non dicemus de vitiis, quae his actibus proprie opponuntur, ut sunt perjurium, infidelitas in promissis divinis, et defectus qui committi possunt in oratione ad Deum; quamvis quae de aliis vitiis dicemus, non poterunt non pertinere aliquo modo ad illos actus, quatenus illi parti- cipant rationem cultus.

FINIS TRACTATUS SECUNDI.

Præterea circa hæc vitia generaliter adverte, posse in eis tria distingui: primo, materialem et realem actionem, quae in omni peccato commissionis intervenire solet, et solet dici materiale peccati, seu vitii; secundo, deformitatem, quam talis actio solet habere frequenter in alio genere, seu contra aliam virtutem a religione distinc- tam, soletque esse fundamentum vel occasio malitiae contra religionem; tertio, spec- tare possumus malitiam ipsam formaliter religioni contrariam. De his ergo vitiis, ut formaliter constituuntur per hanc ultimam malitiam, hic consideramus; tamen ad ipsam malitiam explicandam, et ut ipsa vitia comprehendantur, sæpe necessarium erit ipsas materiales actiones prius exponere, et si quam aliam involvunt aut præ- habent malitiam, aperire, quantum necesse fuerit ad declarandum, quomodo in eis malitia contra religionem fundetur. Dividemus autem hunc tractatum in tres libros, unum de irreligiositate, alterum de superstitione, et tertium de sacrilegio, cujus par- titionis ratio ex primo capite libri sequentis constabit.

TRACTATUS TERTIUS

DE VITIIS

RELIGIONI CONTRARIIS

ET NEGATIVIS PRÆCEPTIS, QUIBUS ILLA PROHIBENTUR.

Inter disputandum de praecipuis affirmativis religionis, obiter diximus de nonnullis prohibitionibus, quae in eisdem praecipuis affirmativis virtute continentur, vel tantam cum eis connexionem habent, ut unum sine altero explicari non potuerit; praeter illa vero sunt alia praecipua, quae directe et per se tantum sunt negativa, prohibentque omnem deformitatem contrariam divino cultui, sive per excessum, sive per defectum, de quibus in hoc tractatu dicendum est. Hoc autem optime fiet explicando vitia di- vino cultui contraria; illa enim sunt quae per propria praecipua negativa prohibentur. De his autem vitiis disputavit D. Thomas 2. 2, a quaest. 92 usque ad 100, quia prius de virtute ipsa, et de omnibus actibus ejus tractavit. Nos autem in primo tractatu solum de virtute secundum se, et de divino cultu diximus; et quosdam actus, qui, praeter cultum, peculiares quasdam rationes habent, scilicet, orationem, juramentum et votum, ad proprios tractatus reservavimus; et ideo hic non dicemus de vitiis, quae his actibus proprie opponuntur, ut sunt perjurium, infidelitas in promissis divinis, et defectus qui committi possunt in oratione ad Deum; quamvis quae de aliis vitiis dicemus, non poterunt non pertinere aliquo modo ad illos actus, quatenus illi parti- cipant rationem cultus.

Præterea circa hæc vitia generaliter adverte, posse in eis tria distingui: primo, materialem et realem actionem, quae in omni peccato commissionis intervenire solet, et solet dici materiale peccati, seu vitii; secundo, deformitatem, quam talis actio solet habere frequenter in alio genere, seu contra aliam virtutem a religione distinc- tam, soletque esse fundamentum vel occasio malitiae contra religionem; tertio, spec- tare possumus malitiam ipsam formaliter religioni contrariam. De his ergo vitiis, ut formaliter constituuntur per hanc ultimam malitiam, hic consideramus; tamen ad ipsam malitiam explicandam, et ut ipsa vitia comprehendantur, sæpe necessarium erit ipsas materiales actiones prius exponere, et si quam aliam involvunt aut præ- habent malitiam, aperire, quantum necesse fuerit ad declarandum, quomodo in eis malitia contra religionem fundetur. Dividemus autem hunc tractatum in tres libros, unum de irreligiositate, alterum de superstitione, et tertium de sacrilegio, cujus par- titionis ratio ex primo capite libri sequentis constabit.

INDEX CAPITUM LIBRI PRIMI

DE IRRELIGIOSITATE ET EJUS SPECIEBUS, TENTATIONE DEI ET BLASPHEMIA.

- CAP. I. *Quid sit irreligiositas, et quot modis dicatur, etc.*
CAP. II. *De tentatione Dei formali.*
CAP. III. *De tentatione Dei interpretativa.*
CAP. IV. *Quid sit blasphemia.*
CAP. V. *Quotuplex sit blasphemia.*
CAP. VI. *Qualis sit malitia blasphemiae.*
CAP. VII. *Quæ sit blasphemiae poena.*

LIBER PRIMUS

DE IRRELIGIOSITATE

EJUSQUE SPECIEBUS.

CAPUT I.

IRRELIGIOSITAS QUID SIT, ET QUOT MODIS DICATUR, ET QUOMODO VITIA RELIGIONI CONTRARIA GENERATIM DISTINGUENDA SINT.

1. *Omnia vitia religioni contraria posse uno conceptu concipi, et una voce significari.* — Sicut virtus religionis una est, ita vitium illi contrarium sub ratione unius concipi et significari potest. De conceptu patet, tum quia oppositorum eadem est ratio, cum proportione loquendo; tum etiam quia omnia vitia contraria religioni in hoc conveniunt, quod medium et honestatem religionis destruant; ergo ab illis omnibus abstrahi potest conceptus communis vitii religioni contrarii. Id autem, quod uno conceptu concipitur, potest etiam una voce significari. Hoc ergo potest esse primum significatum hujus vocis, *irreligiositas*, illam scholastice accommodando, licet apud Latinos admodum frequens

non videatur; illa tamen usus est divus Thomas in hac materia, licet in significatione magis restricta, ut statim dicam. Nulla etenim vox videtur esse magis accommodata ad illum generalissimum conceptum hujus vitii exprimendum. Posset tamen etiam appellari irreverentia, quæ magis latina vox est; verum tamen ex se latius patet, quia non tantum divinam, sed etiam humanam irreverentiam significat, irreligiositas autem proprie indicat irreverentiam Deo ac religioni contrariam. Confirmari hoc potest exemplis aliarum virtutum: nam vitium in communi oppositum justitiæ injustitiam appellamus, et similiter intemperantiam temperantiæ opponimus; ergo et irreligiositatem religioni. Hoc igitur modo, et idololatria, et sacrilegium, imo et perjurium, et omne simile vitium, irreligiositas est.

2. *An irreligiositas sit species infima.* — Statim vero occurrit inquirendum, an vitium hoc, sic conceptum et significatum, sit unum

in specie ultima, vel quam habeat unitatem? Quidam enim distinguunt de hoc vitio materialiter sumpto, vel formaliter quoad malitiam religioni oppositam. Priori modo dicunt non habere unitatem specificam, sed valde genericam, vel analogam, quod est manifestum, sive considerentur materiales actiones quibus in hoc genere peccatur; interdum enim sunt corporales, interdum spirituales; aliquando sunt voces, aliquando corporis gestus, sæpe vero actiones circa exteriorem materiam, etc. Sive considerentur malitiæ contra alias virtutes, quas in hujusmodi actionibus ante malitiam religionis inesse contingit: nam aliquando est malitia infidelitatis, aliquando mendacii, vel furti, homicidii, aut similes. De toto ergo hoc materiali nulla est controversia. In formali autem malitia dicunt esse unum vitium in specie ultima, quod variis nominibus significatur, et ita in plura vitia distinguitur ratione materiæ, et non ratione formæ. Fundamentum est illud vulgare, quod malitia moralis consistit in privatione honestatis: honestas autem religionis una est in specie (supponimus enim, ex supra dictis, religionem esse unam virtutem); ergo et malitia est una, quia privatio ex habitu opposito sumit speciem suam.

3. *Pars affirmativa impugnatur.* — Hæc vero sententia probari nullo modo potest. Primo, quia incredibile est idololatriam et perjurium, verbi gratia, non habere malitias formaliter distinctas, quatenus sunt vitia religioni opposita, quia statim recta ratio in eis invenit deformitates valde diversarum rationum, et longe diverso modo destruentium honestatem religionis. Secundo, quia alias non oportet has varietates vitiorum irreligiositatis distincte explicare in confessione, per se loquendo, et ubi ad alias malitias explicandas non esset necessarium, maxime juxta opinionem asserentem, non esse necessarium in confessione explicare circumstantias, nisi mutantes speciem malitiæ; consequens autem in omnium sententia absurdum est. Tertio, quia in aliis virtutibus commune est habere multa vitia opposita specie diversa, non tantum materialiter, sed etiam formaliter; sicut opponuntur liberalitati avaritia et prodigalitas; nemo enim dixit, in his vitiis esse malitias ejusdem rationis; neque est verisimile, cum habeant modos destruendi medium liberalitatis extreme contrarios. Habet ergo irreligiositas unitatem communem, et valde genericam. Dico autem *valde*, quia sub illo

genere non descenditur immediate ad species infimas, sed ad subalternas, seu ad genera media, quæ sub se habent alias species, vel ultimas, vel interdum etiam subalternas magis contractas, ut videbimus, et nunc breviter uno vel alio exemplo declarari potest. Nam sub irreligiositate dicto modo accepta continetur superstitio, et similiter sacrilegium: hæc autem inter se distinguuntur, et sub se continent varias species formales, et in genere talis malitiæ, quod argumento facto de confessione sufficienter ostendi potest a posteriori; non enim quis sufficienter confitetur, dicens se commisisse unum sacrilegium, nisi speciem ejus aperiat, et idem est de superstitutione. Unde communis consensus omnium est, in his vitiis reperiri specificas diversitates formales, et in genere talis malitiæ. Atque hæc est clara doctrina D. Thomæ in discursu prædicatorum quæstionum, et signatim in quæst. 92, art. 2, ad 1, et quæst. 99, art. 3, ad 1, quibus locis Cajetanus id notat, et tanquam manifestum supponit, et uterque respondet fundamento contrariæ sententiæ.

4. *Respondetur fundamento contrariæ opinionis.* — Ad vulgare igitur argumentum facile respondent, qui negant malitiam moralem consistere in privatione, sed in positiva habitudine contraria; sic enim unum potest habere multa contraria, licet non omnino et extreme opposita; sed illud fundamentum falsum esse existimo; illud tamen in primam secundam remitto. Respondeo ergo primo, licet virtus religionis quoad habitum una sit specie, habere tamen actus specie differentes, ut in primo libro dixi, et secundum hanc varietatem actuum posse dari vitia specie distincta religioni opposita. Quia formalis malitia vitii in actu spectatur, potius quam in habitu; nam actus non generat habitum per malitiam, sed per positivam entitatem. Secundo, dicitur cum divo Thoma et Cajetano supra, bonitatem consurgere ex integra causa, malitiam autem ex quocumque defectu, et licet bonitas religionis sit una, destrui posse multis modis, seu per varios defectus diversarum circumstantiarum, et inde posse resultare malitias specie distinctas. Unde ad argumentum, cum dicitur privationem specificari ex habitu, seu ex forma positiva, quam destruit, respondetur id esse verum; tamen illam speciem non esse ultimam, nisi privatio sit totalis (ut sic dicam), id est, nisi privet tota forma, et totaliter, ac omni modo. At vero quando privatio est quasi partialis, non oportet ut privationes

eidem formæ oppositæ sint ejusdem speciei. Ita vero comparantur varia vitia irreligiositatum respectu religionis, nam, licet singula totam honestatem religionis expellant a suo actu, non tamen singula destruunt totaliter ipsam religionem; nam sacrilegium, verbi gratia, non introducit cultum falsi Dei, et non omnino excludit cultum veri Dei, et sic de aliis. Et ex hac responsione intelligitur ratio a priori hujus veritatis, quam in hunc locum propterea reservavi; genus enim irreligiositatis complectitur totam materiam religionis, et omnem modum destruendi in illa honestatem religionis; vitia autem particularia sub irreligiositate contenta non ita destruunt honestatem religionis in tota materia, et omni modo, et ideo sub illo genere plures species et genera malitiarum contineri possunt.

5. *Declaratur divisio irreligiositatis.* — Irreligiositas autem sic accepta dividi potest in irreligiositatem magis propriam, et sacrilegium; hæc enim mihi divisio non displicet, quamvis alii Doctores illa non utantur. Quod ut declarem, adverte D. Thomam, in principio quæst. 92, cum nihil dixisset de communi genere, seu vitio religioni opposito, statim illud distinxisse in superstitionem et irreligiositatem, quæ duo membra distingui dicit, quia superstitio opponitur religioni per excessum, irreligiositas per defectum. Nam superstitio convenit quasi materialiter cum religione in hoc quod exhibet cultum; differt autem, et opponitur illi, quia in cultu exhibendo excedit et errat, sicut prodigalitas convenit cum liberalitate in largiendo, sed excedit. Irreligiositas autem differt a religione, quia despiciit cultum; et ita opponitur religioni per defectum, sicut avaritia opponitur liberalitati, quia retrahit a largiendo. Sub his autem duobus membris plura D. Thomas subdistinguit, et ita discurrit et procedit explicando singula vitia. Quam rationem distinguendi non improbo, sed utor alia, quæ mihi est aptior ad distinctionem singulorum vitiorum explicandam. Possunt enim hæc vitia, et in universum habitus et actus, habere in se varias convenientias et differentias, propter varias habitudines quas continent, et secundum illas possunt variis modis distingui, sine falsitate vel oppositione. D. Thomas ergo, in toto suo discursu, solum utitur voce irreligiositatis ad significandum quoddam genus subalternum vitii irreligionis (ut sic dicam); nam communi generi nullum nomen impo-

suit, ut notavi, et nullam speciem ultimam hujus vitii illo nomine appellavit. Nos autem sumemus etiam illam vocem pro genere subalternum, sed diverso modo; imo etiam necessarium erit ad aliquam speciem ultimam illud nomen accommodare, ut videbimus.

6. Ut ergo priorem divisionem a nobis positam explicemus, adverte, ex dictis in 1 lib., religionem duplices habere actus: quidam primarii sunt, quibus Deus ipse in se colitur, ut sunt adoratio, sacrificium, et similes; alii sunt secundarii, quibus res omnes Deo dicatæ, et ad ejus cultum sacratæ cum debita veneratione ac reverentia tractantur. Juxta has ergo duas rationes, duo generalia vitia religioni opposita distinguimus. Unum, quod Deo ipsi irreverentiam exhibet, seu cultum ipsiusmet Dei incongrue tractat. Aliud, quod in reverentia debita rebus Deo dicatis deficit; et primum quidem apte retinet nomen irreligiositatis, quia religio Deum ipsum respicit tanquam proprium objectum, et ideo irreligiositas dicitur vitium oppositum religioni, quoad primum objectum ejus. Aliud autem vitium jam communi usu sacrilegii nomen obtinuit, de cujus vocis etymologia infra suo loco dicemus. Satis ergo probabili ratione, ut apparet, dividitur primo illud generale vitium in hæc duo membra; datur enim illa divisio per objecta, per quæ solent habitus et actus distingui: illa etiam objectorum distinctio prima omnium esse videtur, quæ in objecto religionis considerari potest, sive materiale, sive formale objectum spectemus; nam ex parte materiæ, Deus, qui per se colitur, maxime distinguitur ab omni re creata, quæ ad ipsius cultum consecrata est; excellentia etiam divina, quæ est ratio formalis hujus objecti, longe aliter est in Deo ipso, quam in aliis rebus sacris; nam in Deo est per essentiam, in aliis per quamdam participationem; seu in Deo est formaliter et intrinsece, in aliis per quamdam habitudinem seu denominationem. Unde longe alterius rationis est irreverentia Dei in seipso, vel in rebus sacris ordinatis ad ipsum; ergo convenienter dividitur vitium religioni contrarium in irreverentiam ipsiusmet Dei in se, quam vocavimus irreligiositatem minus late sumptam, et sacrilegium, seu irreverentiam rei sacræ. Atque ita constat distinctio horum membrorum, et propria uniuscujusque ratio, et adæquatio eorum cum diviso. Nam in objecto adorabili aliquo modo per virtutem religionis, non potest intelligi, nisi aut objectum per se adorabile, vel propter aliud, quia

hæc duæ differentie immediate et contradictorie opponuntur; ergo neque in vitiiis contrariis inveniri potest aliud, quod sub aliquo illorum membrorum non contineatur.

7. *Subdividitur ulterius irreligiositas.* — Omisso autem pro nunc sacrilegio, de quo dicemus in tertio libro hujus tractatus, irreligiositas subdistingui ulterius potest in divinam irreverentiam, seu irreligiositatem tertio modo strictiori sumptam, et superstitionem; ita ut ad hæc duo membra specialiter accomodetur, quod D. Thomas dixit de vitiiis religioni oppositis per defectum vel excessum; nam hæc duo inveniri possunt in cultu ipsiusmet Dei secundum se, ut D. Thomas fatetur, partim q. 92, partim in 97, in capitibus questionum, licet in secundo loco addat alia vitia opposita religioni per defectum, de quibus dicemus agentes de sacrilegio. Superstitio ergo dicitur opponi religioni per excessum, et varias habet species, de quibus postea dicturi sumus. Irreligiositas vero, seu irreverentia Dei, contrarietatem cum religione habere dicitur per defectum; quia tunc peccari dicitur hoc modo contra religionem, quando in ipsomet actu, qui deberet esse cultus, defectus aliquis committitur, ratione cujus cedit potius in irreverentiam Dei. Sub hoc autem membro duas tantum species D. Thomas posuit in dicta quæst. 97, spectantes nimirum ad irreverentiam Dei secundum se, scilicet tentationem Dei et perjurium, quarum sufficientiam non declarat, neque aliam rationem divisionis assignat. Ex illis autem duabus speciebus, perjurii consideratio, ut dixi, differenda a nobis est, donec de peculiari actu juramenti tractemus; et ita ex illis speciebus, quas sub hoc genere D. Thomas posuit, sola divina tentatio superest nobis explicanda. Possetque non immerito post materiam de oratione tractari, quia revera potissimum orationi opponitur, ut videbimus; tamen quia in rigore generalius vitium est, et in aliis factis inveniri potest, ideo in cap. sequenti hoc vitium, et præcepta quæ ad illud pertinent, explicabimus.

8. *Numerantur quædam vitia ad irreligiositatem pertinentia.* — *Blasphemia.* — *Infidelitas ad Deum in promissis.* — Non video autem cur blasphemia religioni non opponatur, et ad hoc genus vitii irreligiositatis non pertineat; nam revera continet magnam irreverentiam Dei in se, et opponitur cultui ejus, non per excessum cultus, ut constat, sed per summum defectum et contemptum divinæ

reverentiæ, per quem contemptum D. Thomas hanc irreligiositatem declaravit. Non videtur etiam hoc vitium in hac materia prætermittendum, quamvis de illo tractavit D. Thomas 2. 2, q. 13, et q. 14, eo quod fidei confessioni opponi videatur; sed profecto etiam divina tentatio suo modo opponitur confessioni fidei, imo et idololatria, et multa alia similia vitia, quæ cum infidelitate magnam habent conjunctionem. Sicut ergo hoc non obstat quominus cætera religioni proprie opponantur, ita etiam non obstat quominus blasphemia sit vitium religioni contrarium; de illo ergo in hoc libro etiam dicemus. Sunt præterea alia vitia religioni contraria per defectum, quæ sub hoc etiam membro collocari possent. Unum est perfidia, seu infidelitas ad Deum in promissis, quod constat magnum vitium esse, et directe ad irreverentiam Dei pertinere, non minus quam perjurium; opponitur autem religioni, mediante voto, et ideo de illo simul dicemus tractando de voto; a D. Thoma autem prætermissum videtur, quia magis opponitur religioni seu voto, per modum omissionis, quam per modum commissionis, nam directe opponitur præcepto affirmativo: *Vota tua Domino reddes*, ut suo loco latius tractabimus.

9. *Ingratitudo ad Deum.* — Aliud vitium esse potest ingratitude ad Deum; sicut enim gratiarum actio ad Deum actus est religionis, ut supra vidimus, ita ingratitude, quæ illi contraria est, religioni etiam opponitur; non quidem per excessum, ut constat; ergo per defectum; continetur ergo sub prædicta irreligiositate. De hoc autem vitio nonnulla diximus, tractando de pœnitentia, ubi ostendimus, ordinarie non esse speciale vitium, sed in omni peccato materialiter seu generaliter includi. Quando autem specialem malitiam habet, magis videtur in omissione quam in commissione consistere, et ad defectus orationis pertinet, ut patebit ex his quæ de oratione dicemus. Potest autem hoc vitium formaliter committi per contemptum divini beneficii, ut dixit D. Thomas 2. 2, q. 107, art. 2, ad 1, et consequenter etiam exterius ostendi potest per quemcumque actum procedentem ab hujusmodi contemptu, ad significandum illum. Hic autem modus peccandi contra Deum vix separatur a blasphemia, estque rarissimus, et cum proportione ita est explicandus, sicut ingratitude ad homines; et ideo D. Thomas nihil de hac ingratitude ad Deum dixit in 2. 2, præter ea quæ genera-

liter tractat in illa q. 107, ad quam pro nunc lectorem remittimus. Denique, omnes defectus, qui in oratione contingunt, et reddunt ipsum actum orationis irreligiosum, ad hoc membrum irreligiositatis pertinent, quamvis sub alia ratione possint sacrilegia reputari, ut suo loco declarabimus. Omnes vero illi defectus vel in omissione consistunt, vel ex illa originem ducunt, et orationi proxime opponuntur, ideoque explicando conditiones ad bene orandum necessarias, totum hoc genus vitii declaratum manebit.

10. *Irreligiositas, tertio modo sumpta, adhuc genus.*—Ex quibus constat, irreligiositatem hoc etiam tertio modo sumptam, non esse infimam speciem alicujus vitii, sed quasi genus proximum plures species infimas sub se continens, quales sunt tentatio Dei, perjurium, blasphemia, infidelitas in promissis ad Deum, ingratitude ad Deum, et incongrua oratio; vel si quod aliud est hujusmodi innominatum vitium; nobis enim de alio non constat, neque aliam rationem hujus sufficientis numerationis reddere possumus, nisi quia non inveniuntur alia officia religionis, quatenus directe Deum colit, præter ea quæ numeravimus; et ideo etiam non invenitur alius modus deficiendi in religionis officio erga Deum, præter supra dictos. Est ergo, ut summam quæstionem resolvamus, triplex acceptio irreligiositatis: in prima est genus quasi generalissimum in hac materia, sub se continens omnia vitia contraria religioni; in secunda est genus medium, quod superstitionem sub se complectitur, et a sacrilegio distinguitur; in tertia est genus infimum a superstitione distinctum, et prædictas sub se continens species.

11. *An malitia, quæ in omni peccato includitur, spectet ad irreligiositatem.*—Una tantum hic difficultas occurrebat de malitia divinæ injuriæ, quæ in omni peccato includitur, et ad aversionem Dei pertinere dicitur. Illa enim, cum sit quædam injuria Dei, speciale vitium constituere videtur, et virtuti religionis opponi, ad quam spectat, Deo debitum jus reddere: hoc autem vitium sub tota enumeratione facta minime comprehenditur. Sed non est hic locus disputandi de illa malitia, quam non omnes in peccato agnoscunt tanquam specialem, et ab aliis distinctam; illa autem posita, consequenter fatendum est, illam vel opponi religioni, vel reduci ad aliquod speciale vitium Deo contrarium. Credimus autem illam per se op-

poni illi virtuti justitiæ ad Deum, quam vocamus poenitentiam, ut in 4 tom. tertiæ partis diximus. Hic autem vel supponimus, religionem re ipsa esse distinctam virtutem ab illa justitia, et poenitentia, vel certe de illa disputamus sub hoc præciso conceptu, quo a poenitentia distinguitur, saltem formaliter, seu ratione cum fundamento in re, ideoque vitium illud, qualecumque illud sit, ideoque pertinet ad ea quæ religioni opponuntur; et ideo de præceptis, vel prohibentibus tale vitium, vel præcipientibus contrariam æquitatem et justitiam ad Deum, in materia de poenitentia satis dictum est.

CAPUT II.

DE TENTATIONE DEI FORMALI ET EXPRESSA.

1. *Duplex tentatio.*—Tentatio duplex in Scripturis invenitur: una probationis, seu experimenti, altera inductionis, seu seductionis, ut notavit Augustinus, epist. 146 ad Consentium, et q. 58 in Exod. Et utraque potest alicui attribui vel active, vel passive: nam passive dicitur tentari homo, quando examinatur, ut scientiam suam vel virtutem ostendat, vel cum ad pravum aliquid agendum inducitur; active autem tentare dicitur, qui alterum examinat, vel inducit ad malum; et frequentius sumitur hoc secundo modo, nam secundum communem usum tentatio illa, quæ est inductionis, in malam partem sumitur, et ideo vocata est ab Augustino, *tentatio seductionis*. Et hac ratione dicit Jacobus, *Deum neminem tentare*, scilicet, tentatione inductionis, quia neminem ad malum inducit. Aliis vero locis dicitur Deus tentare hominem, ut Abraham, Tobiam, Job, et populum suum, tentatione examinis ac probationis. Unde dicitur, Deuter. 13: *Tentat vos Deus, ut palam fiat utrum diligatis eum*. Ubi obiter notanda est illa particula, *ut palam fiat*; non enim Deus tentat hoc modo hominem ut ipse cognoscat, sed ut alios cognoscere faciat, sicut exponitur communiter illud Gen. 22: *Nunc cognovi, etc.*, id est feci ut omnibus notum sit. Verumtamen hoc loco non agimus de tentatione, ut Deo potest active tribui, sed passive; et quoniam omni passioni respondet actio, hæc ipsa tentatio est active ab homine, qui Deum tentare dicitur.

2. *Homo variis modis Deum tentat.*—Potest autem homo variis modis tentare Deum,

et imprimis accommodari possunt ad Deum aliquo modo illi duo modi tentationis, ad inductionem, vel ad probationem. Prior tentatio non ita habet locum in Deo sicut in homine, quia nec Deus seduci potest sicut homo, neque ad peccandum provocari. Quis enim tam stolidus esse potest, qui tentet aut Deum seducere, aut ad malum inducere? Nihilominus tamen duplici ratione potest membrum illud ad divinam tentationem accommodari. Primo, ut tentare Deum, sit illum ad iram provocare; nam per hoc, quantum est ex parte hominis, quasi affligitur Deus, et ad malum poenæ inferendum inducitur; qui modus loquendi non est inusitatus in Scriptura, ut notavit Jans., Ps. 77, circa vers. 21; sic enim quod ibi dicitur v. 40: *Quoties exacerbaverunt eum in deserto, in iram concitaverunt eum in iniquo*, statim exponitur in v. 46: *Et conversi sunt, et tentaverunt Deum, et sanctum Israel exacerbaverunt*; et v. 56: *Et tentaverunt, et exacerbaverunt Deum*. Et eodem modo potest intelligi satis accommodate illud Ecl. 18: *Ante orationem præpara animam tuam, et non sis quasi homo qui tentat Deum*, id est, ne tibi contingat, ut loco placandi Deum per orationem, illum ad iram provoces; quamvis hic locus possit etiam de probationis tentatione exponi, ut voluit D. Thomas 2. 2, q. 97, art. 3, ad 2. Tentatio vero Dei hoc modo, licet sit ex peccato, quia Deus non provocatur ad iram, nisi ex peccatis nostris, non tamen habet specialem malitiam contra religionem, sed communis est omnibus peccatis. Alio item modo potest hæc tentatio inductionis fieri ab homine erga Deum, quando ab illo postulat auxilium ad aliquod pravum perpetrandum, ut ad interficiendum inimicum, vel ad seducendam feminam, et ad turpem amorem inducendum; in his enim, et similibus casibus, videtur homo velle Deum ad malum inducere, quamvis revera homo non intendat Deum inducere ad peccandum, quia si Deus faceret id quod ad ipso postulatur, ut ab ipso factum, jam non esset peccatum. Nihilominus tamen illa actio (quocumque nomine appellatur) injuriosa Deo est, et religioni contraria; ejus autem malitia adversatur proprie orationi, ex parte materiæ, circa quam debet oratio versari, et ideo non solet hæc vocari tentatio Dei, sed prava oratio, cujus malitia constabit infra in tract. de Orat. Quocirca cum agimus de tentatione Dei, non agimus de tentatione inductionis, sed probationis, seu experimenti, ut notavit D. Thom., d. q. 97,

art. 1, et omnes scribentes in hac materia.

3. *Tentat Deum, qui de eo experimentum vult sumere.*—Dicitur ergo tentare Deum, qui ad sumendum experimentum de Deo, aliquid petit aut facit; et in hoc etiam genere tentationis Dei duplicem modum distinguit D. Thomas supra; potest enim homo tentare Deum aut formaliter, aut interpretative; hic posterior modus obscurior est, et ideo postea de illo separatim dicemus. Tentatio ergo formalis Dei est, quando homo expressa et formali intentione aliquid facit, ut exploret et cognoscat aliquid de Deo. Hæc autem tentatio non est in omni materia æque deordinata et ideo subdistinguenda est. Nam in Deo considerari possunt aut perfectiones intrinsecæ, quæ omnino pertinent ac necessariae sunt ad esse veri Dei; aut possunt considerari operationes, affectus et locutiones Dei ad extra, quæ pendent ex libera determinatione Dei. Inter hæc autem duo est differentia, nam dubitare de prioribus perfectionibus Dei, per se loquendo intrinsecæ malum est, quia est contra debitam fidem, et existimationem quam homo debet de Deo habere. Exemplum est, si quis aliquid cupiat aut petat, ut exploret an Deus sit omnipotens, bonus aut sapiens; nam iste dubitat de his quæ de Deo cognoscere, ac certo credere debet, quia illa attributa, et similia, sunt de veritate ipsius Dei. At vero dubitare de posterioribus actibus non est ita per se malum, quia non tenetur homo, nec potest in omnibus scire voluntatem Dei liberam, nec de omni effectu potest statim cognoscere, quomodo a Deo sit, et ideo in explorandis his actibus non statim apparet malitia, sed circumstantiæ spectandæ sunt, ut dicemus. Prior ergo tentatio Dei videtur esse maxime propria, et ideo brevitatis gratia ita illam simpliciter vocabimus; alteram vero appellabimus tentationem voluntatis, seu actionum Dei.

4. *Tentare Deum, per se malum esse, et contra religionem.*—Primo ergo dicendum est, tentare Deum ex formali intentione, per se malum esse et religioni contrarium, reduci tamen ad defectum quemdam in modo orandi ex parte materiæ orationi debitæ. Prima pars hujus assertionis est D. Thomæ et omnium, et colligitur ex dicto Psalm. 77: *Tentaverunt Deum in cordibus suis, ut peterent escas animabus suis, et male locuti sunt de Deo, et dixerunt: Nunquid poterit Deus parare mensam in deserto? quoniam percussit petram, et fluxerunt aquæ, et torrentes inundaverunt, nunquid et panem poterit dare, aut parare mensam populo*